

Ćwiczenia percepcji słuchowej

Dziecko spostrzega, zapamiętuje i rozpoznaje dźwięki dzięki sprawnemu funkcjonowaniu analizatora słuchowego. Poziom rozwoju percepcji słuchowej w zasadniczy sposób decyduje o postępach w rozwoju mowy oraz nauki czytania i pisanie.

1. Ćwiczenia uwrażliwiające na bodźce słuchowe i kształtujące koncentrację uwagi na tego typu bodźcach:

- wysłuchiwanie i różnicowanie dźwięków dochodzących z najbliższego otoczenia i ich lokalizacja (szelesty, szmery, stuknięcia)
- wskazywanie kierunku, z którego dochodzi dźwięk
- różnicowanie i rozpoznawanie głosów przyrody (szum wiatru, odgłosy deszczu, śpiew ptaków i zwierząt– nagrania)
- rozpoznawanie dźwięków ulicy (pojazdy, sprzęt budowlany) i otoczenia (wiertarka, mikser)
- wysłuchiwanie dźwięków identycznych
- rozpoznawanie odgłosów wydawanych przez upadające lub uderzane o siebie przedmioty
- określanie, czy odgłos dochodzi z bliska, czy daleka
- uważne, ukierunkowane słuchanie w celu wyłowienia określonej informacji
- odgadywanie, który z domowników wypowiada słowa (można zmieniać intonację i ton głosu)
- naśladowanie odgłosów z otoczenia (tykanie zegara, kapanie wody)
- rozpoznawanie dźwięku instrumentów muzycznych (mogą być nagrane)

2. Ćwiczenia rytmiczne:

Do tej grupy ćwiczeń należy przede wszystkim odtwarzanie rytmu i wiązanie go z układem przestrzennym.

Terminem "rytm" określamy tu jako powtarzanie się jednakowych dźwięków, między którymi są bardzo krótkie i dłuższe przerwy niekoniecznie rozłożone regularnie w czasie.

- Rytmiczne wyklaskiwanie, wytupywanie rytmów piosenek
- Odtwarzanie usłyszanych rytmów (stukanie nienaostrzonym końcem ołówka w blat stołu, uderzanie pałeczką w bębenek albo klaskanie); między oddzielnymi stuknięciami wprowadzamy przerwy krótkie. Odtwarzając rytm dziecko powinno różnicować długie i krótkie przerwy, ale nie musi zachować dokładnie czasu ich trwania.
- Wystukiwanie rytmów wg ułożonych klocków; tworząc układy przestrzenne ustawiamy klocki w szeregu od lewej do prawej strony dziecka. Liczba klocków w szeregu odpowiada liczbie stuknięć. Wyraźne odstępy między klockami odpowiadają dłuższemu przerwom między stuknięciami, a mniejsze odstępy - krótszym przerwom.

Przykład:

1) Stukam rytm - dziecko ma wskazać układ

- 2) Pokazuję rytm - dziecko ma go wystukać
- 3) Stukam rytm - dziecko próbuje go ułożyć
- 4) Dziecko stuka rytm i próbuje go ułożyć
- 5) Dziecko stuka wybrany rytm - inne dziecko próbuje wskazać układ

3. Ćwiczenia słuchu fonematycznego:

- rozpoznawanie melodii piosenek po zaśpiewanym fragmencie
- zgadywanie: "Który ze znanych dziecku przedmiotów wydaje taki dźwięk?" (dzwoni, syczy, tyka, gwizdże itd.)
- rozpoznawanie określonego wyrazu w szeregu wyrazów o podobnym brzmieniu; gdy dziecko usłyszy dany wyraz (np. sos) ma klasnąć lub tupnąć: nos, los, kos, nos, sos, włos, odgłos, nos, sos, kos, itd.;
- słuchanie (starsze dzieci mogą same przeczytać) wierszy, w których występuje jak najwięcej dźwięków do naśladowania; można wykorzystać następujące utwory: Lokomotywa, Ptasia radio, Kotek.
- nauka rymowanek, wyliczanek i wierszy
- porównywanie wyrazów różniących się jedną głoską (dziecko ma odpowiedzieć: „Takie same czy inne?” kosa – koza, Tomek – domek, sowa – sofa, pije – bije, tama – dama, itp.)
- powtarzanie par słów opozycyjnych typu: bary - pary, bąk - pąk, dam - tam, gapa – kapa
- wysłuchiwanie powtarzającego się wyrazu w zestawie innych, np.: koń (słoń, koń, kot, koń)
- wysłuchiwanie powtarzającej się sylaby w zestawie innych, np.: ba (ba, pa, ga, ba)
- zabawa w poszukiwanie przedmiotów, których nazwy zaczynają się od – „a” (antena, Ala), „sza” (szalik, szafa ...)
- - wybieranie obrazków w nazwach, w których jest sylaba - „ro”(rower, krowa, korona ...)
- zabawy w kończenie wyrazów, np.: samo-chód, samo-lot, telewi-zor, itp.
- dobieranie rymujących się wyrazów (podczas czytania wierszy, szukanie obrazków itd.)

4. Ćwiczenia kształtujące umiejętność konstruowania zdań oraz wyodrębniania słów w zdaniu:

Wiele dzieci ma trudności z wydzieleniem ze zdania poszczególnych wyrazów. Z tego powodu popełnia czasem błędy w pisaniu łącząc z sobą pojedyncze wyrazy. Szczególne trudności sprawia dzieciom wydzielenie przyimków i spójników. Często piszą je razem z rzeczownikami.

Niektóre dzieci dyslektyczne mają też trudność z formułowaniem zdań i z właściwym stosowaniem fleksji. Utrwalanie poprawnych form wymaga długiego czasu z powodu słabej sprawności analizy i syntezy słuchowej i nietrwałej pamięci. Od początku ćwiczeń należy zwrócić uwagę na sposób wypowiedzania się dziecka, nawet

wprowadzać specjalne ćwiczenia, w których dziecko uczy się formułować poprawne zdania.

- Powtarzanie zdań, przeliczanie ilości wyrazów w zdaniu, np.:

Ola pije mleko.

Adam klei samolot.

Dzieci zbierają klocki.

Wiewiórka siedzi.

Ruda wiewiórka siedzi.

Ruda wiewiórka siedzi na gałęzi.

Ruda wiewiórka siedzi na gałęzi i je orzech.

Ruda wiewiórka (z szarym ogonkiem) siedzi na gałęzi i je orzech laskowy.

Dziecko nalewa mleko.

Dziecko nalewa mleko do miseczki.

Dziecko nalewa ciepłe mleko do miseczki.

5. Ćwiczenia analizy i syntezy sylabowej wyrazów:

W ćwiczeniach analizy sylabowej wyrazów należy doprowadzić do tego, by dziecko umiało dokonywać podziału wyrazów na sylaby, ale by umiało także pojedynczą sylabę rozpoznać w całym słowie i wypowiedzieć ją oddzielnie. Powinno też umieć rozpoznać jej położenie w stosunku do innych sylab tego wyrazu.

Umiejętności te są niezbędne przy czytaniu i pisaniu sylabami.

Czytając sylabami dziecko musi każdą rozpoznać, zapamiętać we właściwej kolejności i połączyć w całość.

Umiejętność wyodrębniania pojedynczych sylab szczególną wagę odgrywa przy pisaniu. W początkowych ćwiczeniach dziecko może naśladować wykonanie przez osobę prowadzącą.

Przykłady:

- dzielenie wyrazów dwusylabowych, zawierających same sylaby otwarte dwuliterowe (ku-ra, no-ga, ża-ba, ry-ba, ko-za)
- dzielenie dłuższych wyrazów (sa-ła-ta, ka-la-re-pa, lo-ko-mo-ty-wa)
- dzielenie wyrazów zawierających sylaby o różnej strukturze i znajdujących się w nich zbitkach spółgłoskowych (dro-gow-skaz, port-mo-net-ka, niedź-wie-dzi-ca, kos-mo-nau-ta)
- dzielenie wyrazów z sylabami zamkniętymi (lam-pa, spół-dziel-nia, wyż-szy)

Zdarzają się błędy - z końcowej sylaby zamkniętej dziecko odrywa początek, tworząc sylabę otwartą, a pozostałe spółgłoski mówi oddzielnie, niekiedy dopowiadając jeszcze "y" końcu, np. dzieli tak: sa-mo-lo-t, de-szcz lub rozbija sylaby zamknięte w innych miejscach wyrazu, np. la-mpa, spół-dzie-lnia, wy-ższy. Dzieląc tak sylaby dziecko bardzo często opuszcza przy pisaniu którąś ze spółgłosek występujących w zbiegu.

Chcąc ułatwić dziecku dyslektycznemu wysłuchiwanie spółgłosek w zbiegu można przyjąć zasadę, by wszędzie, gdzie to jest dopuszczalne, rozbijać go przy dzieleniu wyrazów na sylaby. Dzielimy więc wyrazy łącząc jedną spółgłoskę z sylabą poprzednią, np. tor-ba, pił-ka, lam-pa, kon-cert, bań-ka. Jeśli dziecko podzieli taki wyraz inaczej - powie np. "ko-tka" - nie mówmy, że to jest źle, tylko proponujemy inną formę. Wysłuchiwanie spółgłoski na końcu sylaby jest znacznie łatwiejsze niż w początkowej zbitce spółgłoskowej. Rozdzielając więc tak wyrazy zapobiegamy popełnianiu błędów w pisaniu.

W ćwiczeniach dzielenia wyrazów na sylaby i wyodrębniania sylab w początkowych próbach stosujemy wyrazy łatwe do dzielenia, a więc te, które są zbudowane z sylab otwartych. Jednak już w pierwszych ćwiczeniach wprowadzamy i inne wyrazy, aby dziecko od początku uświadamiało sobie, że wyrazy zawierają sylaby o różnej strukturze.

Ważne jest też, by od początku dziecko dzieliło na sylaby wyrazy różnej długości.

- rozpoznawanie wyrazów jednosylabowych (od początku uczymy więc dziecko rozpoznawać wyrazy, które nie podlegają podziałowi)
- przekształcanie wyrazów jednosylabowych w dwusylabowe, np.: las - lasy
- łączenie usłyszanych sylab w całość – dziecko powinno powiedzieć słowo w całości, nie powtarzać oddzielnie sylab.

6. **Ćwiczenia analizy i syntezy głoskowej wyrazów** - konieczne jest, by dziecko umiało rozpoznawać pojedynczy dźwięk w całym wyrazie i wyodrębnić go z całości, rozpoznawać położenie głoski w sylabie i wyrazie.

- rozpoznawanie głosek w wyrazie – dziecko wysłuchuje, czy dana głoska występuje w wyrazie

Przykłady:

- dziecko podaje wyraz, który zaczyna się głoską: o, k, m, t:
np.: o - osa, dom, ogórek, tata,
k – mama, kot, tory, kran,
m – mak, lampa, miska, młotek,
t – torba, fajka, dom, tata,
- dziecko podaje wyraz (lub kilka), które mają na końcu głoskę np. k, a, s, o:
np.: k- rok, czubek, kubek, skok, sok, mak, rak,
a- mama, tata, rura, sowa, głowa, lampa,
s- pas, las, lis, nos, głos, pies, kaktus,
o- okno, lato, ciasto, pudło, masło, oko, ucho,
- dziecko podaje słowo, które ma w środku wyrazu głoskę np. k, a, s, o:
np.: k – pokój, mąka, maki, raki, suknia,
a – palec, wałek, wazon, mak, rak,
s – osa, miska, kreska, pisak, pasek
o – rok, bok, skok, woda, pole
- dobieranie par obrazków, których nazwy rozpoczynają się taką samą głoską; dziecko podaje pierwszą głoskę nazwy obrazka i wyszukuje obrazek, którego nazwa rozpoczyna się taką samą głoską, np. pas - parasol; dach - dom; kogut - kot; piłka - płot; waza - wazon
- podawanie głosek w nagłosie i wygłosie - w czasie ćwiczeń ugruntowujemy pojęcie początku i końca wyrazu; w nagłosie łatwiej jest rozpoznawać najpierw samogłoski niż wyodrębnić spółgłoski, zaś w wygłosie – spółgłoski
- tworzenie wyrazów od ostatniej głoski wyrazu poprzedniego, np.: tor – rak – kran – nos – sok – kos – ser, itd.
- podawanie głosek występujących w sylabie
- tworzenie nowego wyrazu z pierwszych lub ostatnich głosek przedmiotów przedstawionych na obrazkach (rebusy fonetyczne), np.:
kosz - okno - teczka (kot),
dom - ucho - nos - kot (most)

- podawanie kolejnych głosek występujących w wyrazie - dopiero po osiągnięciu umiejętności rozpoznawania położenia krańcowych głosek dziecko ćwiczy rozpoznawanie głosek położonych wewnątrz wyrazu.
W ćwiczeniach konieczne jest stopniowe przechodzenie od zadań łatwiejszych do trudniejszych.
- łączenie usłyszanych głosek w całość
Przykład:
Jakie słowo powiedziałam? – mówimy każdą głoskę osobno, zaczynamy od wyrazów prostych, krótkich, jeśli nie sprawiają one dziecku kłopotów, przechodzimy do coraz dłuższych, np.:
u-l (ul)
o-k-o (oko), k-o-t (kot), A-l-a (Ala),
s-o-w-a (sowa), k-u-r-a (kura), k-o-z-a (koza),
b-u-r-a-k (burak), l-a-m-p-a (lampa),
m-a-z-a-k-i (mazaki), k-o-r-a-l-e (korale)

Trudność sprawia dzieciom rozpoznawanie i wyodrębnianie samogłoski "y" ze względu na to, że jest ona zwykle wypowiedziana przy wymawianiu wydzielonych spółgłosek. Na skutek tego dzieci są skłonne traktować ją jako nieodłączną część spółgłoski i dlatego często opuszczają tę samogłoskę przy pisaniu.

Często mylone bywają dźwięki: s, c, z, dz, sz, cz, ż, dż, które w rozwoju mowy dziecka zwykle najpóźniej są różnicowane artykulacyjnie. Dziecko może też mylić pary: s-sz, c-cz, z-ż(rz) albo może mylić: sz-cz-ż, s-c-z lub wszystkie te głoski między sobą. Są one szczególnie trudne do różnicowania dla tych dzieci, które wadliwie je wymawiają albo bardzo późno opanowały poprawną artykulację tych głosek.

Podobny problem stanowi dla wielu dzieci różnicowanie par spółgłosek dźwięcznych i bezdźwięcznych i odpowiadających im liter: b-p, d-t, g-k, w-f, z-s. W związku z tym niektóre z tych głosek są mylnie przez dzieci rozpoznawane.

Wskazane jest wtedy wprowadzenie elementów zajęć logopedycznych, w których dzieci ćwiczą przed lustrem prawidłowy układ i ruch narządów mowy. W przypadku poważniejszych wad artykulacyjnych dziecko powinno uczęszczać na specjalne zajęcia wyrównawcze. W ćwiczeniach analizy dźwiękowej wyrazów należy uwzględnić trudności dziecka spowodowane wadą wymowy.

Często dzieci dyslektyczne mają trudności z zapamiętaniem znaczenia nazw przynajmniej częściowo podobnie brzmiących i odnoszących się do tej samej grupy pojęć. Na tej zasadzie mogą mylić nawet Szwecję ze Szwajcarią.

Zdarza się nawet mylenie znaczenia całych zdań podobnie sformułowanych. Mylenie znaczenia złożonych zdań jest spowodowane również tym, że dziecko nie jest w stanie zapamiętać ich dosłownie i chwytą tylko elementy składowe całej ich treści. Takie trudności zapamiętywania bardzo często obserwujemy u dzieci z zaburzoną analizą słuchową.

Mają one trudności z dosłownym zapamiętywaniem instrukcji nauczyciela. Dlatego często konieczne jest powtarzanie poleceń, a nawet wykonanie pierwszej próby wspólnie z dzieckiem.

Niektóre dzieci dyslektyczne mają bardzo słabą gotowość znajdowania właściwych słów dla wyrażenia myśli, a nawet nazywaniu znanych przedmiotów. Należy to uwzględnić w czasie ćwiczeń odpowiednio przygotowując do nich dziecko, a czasem

nawet podpowiadając właściwy wyraz. Dobrze jest przed ćwiczeniem analizy wyrazów przeprowadzić krótkie ćwiczenie rozpoznawania obrazków, które mamy zamiar stosować w danym ćwiczeniu.

Łatwiejsze jest wykonywanie zadań, kiedy dziecko analizując nazwy obrazków przyporządkowuje te obrazki do kartoników ze znakami graficznymi liter. Przez powiązanie dźwięków ze znakami graficznymi jakby uprzedmiotawia je. W ćwiczeniach rozpoznawania, wyodrębniania i różnicowania pojedynczych głosek stosować można kartoniki, na których wypisane są odpowiednie litery. Wprowadzając litery do ćwiczeń analizy wyrazów na głoski stwarzamy więc okazję do poznawania i utrwalania znajomości liter.

Uwagi końcowe

W wyniku prowadzonych ćwiczeń z zakresu percepcji słuchowej dziecko powinno opanować umiejętność rozdzielania zdania na poszczególne wyrazy, a wyrazów na sylaby i głoski, oraz tworzenia całych wyrazów z poszczególnych sylab i głosek.

Poznanie sylabowo - głoskowej budowy wyrazów w dużym stopniu pomaga dziecku w opanowaniu wielu problemów w trakcie nauki czytania i pisania. Dlatego ćwiczenia w tym zakresie stanowią ważną część pracy ze wszystkimi dziećmi, zwłaszcza dyslektycznymi.

Wskazane jest, aby ćwiczenia percepcji słuchowej prowadzone były zarówno na materiale słownym, jak i obrazkowym, a także, by były one dostosowane do wieku i możliwości dziecka. Proponowane ćwiczenia powinny sprzyjać opanowaniu umiejętności bezpośrednio przydatnych w nauce czytania i pisania.

Opracowanie:

mgr Aniela Magnuszewska

- pedagog specjalny, terapeuta pedagogiczny